

ADVERSUS PRAXEAN

ПРОТИВ ПРАКСЕЈА*

(ПОГЛАВЉА 1–3)

Quintus Septimius Florens
Tertullianus

Квинт Септимије Флоренс
Тертулијан

Cap. 1. Varie diabolus aemulatus est veritatem. adfectavit illam aliquando defendendo concutere. unicum dominum vindicat, omnipotentem mundi conditorem, ut et de unico haeresim faciat. ipsum dicit patrem descendisse in virginem, ipsum ex ea natum, ipsum passum, denique ipsum esse Iesum Christum. excidit sibi coluber, quia Iesum Christum post baptismum Ioannis temptans ut filium dei adgressus est, certus filium deum habere vel ex ipsis scripturas de quibus tunc temptationem struebat : Si tu es filius dei,

Гл. 1. Ђаво се на различите начине супротстављао Истини. Понекад је он настојао да је уздрма преко одбране, тврдећи да је један Господ, свемогући Творац Света да би тако породии јерес на основама јединства. Нечастиви каже да је Отац сишао у Дјеву, да је сам рођен од ње, сам страдао и на крају да је он сам Христос. Та гуја љута је заборавила да је, искушавајући Христа после Јовановог крштења, приступила Сину Божијем, уверена у то да Бог има свога Сина, што је штавише знала и из самог Светог Писма, на основу чега је и подизала своју напаст. „Ако си Син Божији, реци да камење

* Изворник: *Q. Septimii Florentis Tertulliani Adversus Praxean liber*, the text edited, with an introduction, translation, and commentary by Ernest Evans, London : SPCK, 1948.

dic ut lapides isti panes fiant; item, Si tu es filius dei, deice te hinc; scriptum est enim quod mandavit angelis suis super te, utique pater, ut te manibus suis tollant necubi ad lapidem pedem tuum offendas. aut numquid mendacium evangelii exprobrabit dicens, Viderit Matthaeus et Lucas; ceterum ego ad ipsum deum accessi, ipsum omnipotentem cominus temptavi ideo et accessi, ideo et temptavi; ceterum si filius dei esset nunquam illum fortasse dignarer? sed enim ipse potius a primordio mendax est, et si quem hominem de suo subornavit, ut Praxeas. nam iste primus ex Asia hoc genus perversitatis intulit Romanam, homo et alias inquietus, insuper de iactatione martyrii inflatus ob solum et simplex et breve carceris taedium, quando etsi corpus suum tradidisset exurendum nihil profecisset, dilectionem dei non habens cuius charismata quoque expugnavit. nam idem tunc episcopum romanum, agnoscentem iam prophetias Montani, Priscae, Maximillae, et ex ea agnitione pacem ecclesiis Asiae et Phrygiae inferentem, falsa de ipsis prophetis et

ово постану хлебови“ (Мт. 4, 3). И такође: „Ако си Син Божији скочи доле, јер је писано: Анђелима својим заповедиће за тебе, и узеће те за руке, да ако не запнеш за камен ногом својом“ (Мт. 4, 6; Пс. 90, 10–11). Или је, са друге стране, прекоревао Јеванђеље за лаж, говорећи тако: „Нису потребни ни Матеј ни Лука, јер сам ја приступио самоме Богу, самога Свемогућег сам изблиза искушавао, стога сам му и приступио, зато сам га и искушавао, уосталом кад он не би био Син Божији, не бих га удостојио никакве пажње“. Али пошто је он „лажа и отац лажи“ од почетка (Јн. 8, 44), ког то човека би пре привукао на своју страну него ли Праксеја?¹ Баш је тај први из Азије пренео у Рим онај облик изопаченог учења, а иначе је то један несталан човек и изнад свега надувенко од разметања „својим мучеништвом“, јер је искусио краткотрајно и лако паћење у затвору, а кад би Праксеј дао „тело своје да се спали“, то му „ништа не би помогло“ (1 Кор. 13, 3) пошто нема љубави према Богу чијој се благодати успротивио. У тренутку када је римски епископ већ признао пророштва Монтана, Приске и

¹ Праксеј (*Praxeas*) против кога је уперен овај трактат Квинта Септимија Флоренса Тертулијана (155–230) је јеретик монархијанац који је погрешно схватао Св. Тројицу; инсистирајући на апсолутној једности Божанства, Праксеј није прихватао разликовање личности Оца, Сина и Св. Духа (уп. Л. П. Карсавин, *Святыя отцы и учителя Церкви (раскрытие Православия в их творениях)*, Москва 1994, стр. 79–85).

ecclesiis eorum adseverando et praecessorum eius auctoritates defendendo coegit et litteras pacis revocare iam emissas et a proposito recipiendorum charismatum concessare. ita duo negotia diaboli Praxeas Romae procuravit, prophetiam expulit et haeresim intulit, paracletum fugavit et patrem crucifixit. fruticaverant avenae Praxeanae hic quoque superseminatae, dormientibus multis in simplicitate doctrinae : trductae dehinc per quem deus voluit, etiam evulsae videbantur. denique caverat pristinum doctor de emendatione sua, et manet chirographum apud psychicos apud quos tunc gesta res est. exinde silentium. et nos quidem postea agnitio paraclleti atque defensio disiunxit a psychicis. avenae vero illae ubique tunc semen excusserant : ita aliquamdiu

Максимиле² и са тим признањем унео мир у цркве Азије и Фригије, тада је Праксеј ширећи силне лажи о њиховим пророштвима и њиховим црквама, ослањајући се на ауторитет претходника на римској катедри, приморао епископа Рима да опозове своје, већ послато, мирно писмо и да га одврати од толико присутне благодати. Е, тако је Праксеј у Риму обавио две ђаволске работе: најурио је пророштво и увео је јерес, односно прогнао је Утешитеља и распео је Оца.³ Расејано Праксејево трње дало је своје зле плодове, уљуљкавши многе простотом свога учења, које се даје тобоже само онима које је Бог изабрао. На крају крајева, тај „учитељ“ наставља да се држи својих ранијих убеђења да би се извукао од исправљања, а о чему је остало његово власторучно сведочанство код „психика“, са којима се и мувао. Након свега тога настао је тајац. И ми смо се доцније разишли од „психика“ поучени и под заштитом Утешитеља. А оно Праксејево трње је затим разбацало своје семе на све стране,

² Монтан из Фригије (†177) је оснивач екстатичне хришћанске секте који је заједно са поменутих женама ширио „нова пророштва“. Проповедао је наступели долазак Светога Духа и то као његов представник и инкарнација. Монтанисти су говорили да ће крај света ускоро, залагали су се за пооштрени морал и дисциплину, потискивали су црквену хијерархију заради харизматичне проповеди. Најзначајнија присталица монтанизма био је на Западу Тертулијан. Монтанисти су се у малим групама одржали дуго кроз наредне векове (уп. Karl Rahner, Herbert Vorgrimler, *Teološki rječnik*, s njemačkog превели Franjo Gruić i Ivan Zirdum, Đakovo 2004, стр. 329).

³ У време римских епископа Виктора и Зефирина (198–217) монтанизам је имао позитиван пријем у Цркви Рима, али је Праксеј почео широку кампању против овог покрета. У црквама Галије, у Лиону, монтанизам је био предмет расправа. Папа Елевтерије (174–189) је заузимао став против њега и он је управо тај ауторитет „старине“ о коме пише Тертулијан (уп. Tomislav Janko Šagi-Bunić, *Povijest kršćanske literature*, sv. I, *Patrologija od početka do Sv. Ireneja*, Zagreb 1976, стр. 384–385).

per hypocrisin subdola vivacitate latitavit et nunc denuo erupit. sed et denuo eradicabitur, si voluerit dominus, in isto comiteo: si quo minus, die suo colligentur omnes adulterae fruges et cum ceteris scandalis igni inextinguibili cremabuntur.

Сар. 2. Itaque post tempus pater natus et pater passus, ipse deus dominus omnipotens, Iesus Christus praedicatur. nos vero et semper, et nunc magis ut instructiores per paracletum, deductorem scilicet omnis veritatis, unicum quidem deum credimus, sub hac tamen dispensatione, quam οἰκονομίαν dicimus, ut unicus dei sit et filius, sermo ipse qui ex ipso processerit, per quem omnia facta sunt et sine quo factum est nihil: hunc missum a patre in virginem et ex ea natum hominem et deum, filium hominis et filium dei, et cognominatum Iesum Christum : hunc passum, hunc mortuum et sepultum secundum scriptu-

за неко време подмукло се сакривало животарећи код лицемера и, ево, сада опет наставља да избија. А ако Господ благоизволи оно ће се поново искоренити и то већ сада, а ако не сада то у онај дан када ће бити сабрани сви плодови разврата и са преосталим саблазнима „сажежени огњем неугасивим“ (Мт. 3, 12; 13, 30).

Гл. 2. Тако даље, јеретици тврде да се после извесног времена Отац родио и да је Отац пострадао, сам Бог Господ Свемогући, претходно споменути Исус Христос. Ми управо одувек, а сада још и више, будући да смо поучени од стране Утешитеља то јест наставника сваке Истине,⁴ верујемо у једнога Бога, према оној [личносној] расподели, коју зовемо *икономијом*, наиме да је Син од једнога Бога, Његова Реч [*Λόγος*] која је потекла од Њега самога, кроз коју је све постало и без које ништа није створено. Он је послат од Оца у Дјеву и од ње је рођен, човек и Бог, син човечији и Син Божији и који је назван Исус Христос, Он је пострадао, умро и сахрањен према Писму и воскрешен је Оцем и вазнет на небо и седи са десне стране Оца и који ће опет

⁴ На овом месту се Тертулијан декларише као монотаниста јер екстатично говори да је поучен од стране Св. Духа. Но ипак, његова тријадологија, у том предникејском времену је, за разлику од Праксејеве и богословља других модалиста, исправна. Иако користи богословске потенцијале латинског језика који нису често најпогоднији за исказивање тајне Св. Тројице, предвечне заједнице Оца, Сина и Св. Духа, Тертулијан се залаже за личносне (ипостасне) разлике унутар њеног божанског бића. По том доприносу у изградњи латинске богословске терминологије и појмовног оруђа остаће упамћен у историји патрологије.

ras, et resuscitatum a patre et in caelo resumptum sedere ad dexteram patris venturum iudicare vivos et mortuos : qui exinde miserit, secundum promissionem suam, a patre spiritum sanctum paracletum, sanctificatorem fidei eorum qui credunt in patrem et filium et spiritum sanctum. hanc regulam ab initio evangelii decurrisset, etiam ante priores quosque haereticos nedom ante Praxean hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium haereticorum quam ipsa novellitas Praxae hesterni. quo peraeque adversus universas haereses iam hinc praeiudicatum sit id esse, verum quodcunque primum, id esse adulterum quodcunque posterius. sed salva ista praescriptione ubique tamen propter instructionem et munitiorem quorundam dandus est etiam retractatibus locus, vel ne videatur unaquaqueque perversitas non examinata sed praeiudicata damnari, maxime haec quae se existimat meram veritatem possidere dum unicum deum non alias putat credendum quam si ipsum eundemque et patrem et filium et spiritum sanctum dicat: quasi non sic quoque unus sit omnia dum ex uno omnia, per substantiae scilicet unitatem, et nihilo minus custodiatur οἰκονομία sacramentum quae unitatem in trinitatem disponit, tres dirigens patrem et fili-

доћи да суди живима и мртвима. Он је затим послао, према свом ранијем обећању, Светог Духа Утешитеља од Оца, осветитеља вере оних који верују у Оца, Сина и Светога Духа. Ово правило вере потиче првобитно из самога Јеванђеља, чак и пре било каквих пређашњих јеретика, а свакако пре дојучерашњег Праксеја, што уосталом потврђује и то касније време у коме су се појавили сви јеретици, али и само новачење Праксеја, јеретичке тикве без корена. Оваква осуда односи се у истој мери на све јереси, јер све што има старину и патину – истинито је, а што је доцније – то је излажирано! Али са тим сачуваним оповргавањем ради упућивања и утврђивања, треба дати места и расправљању, а нарочито да не би испало како смо ми осудили неку јерес без било каквог претходног истраживања. И тим пре ону јерес која каже да има тапију на чистоту истине, јер заговара да би у једнога Бога требало веровати не другачије него у Оца, Сина и Светога Духа као у једнога [једно лице]. Како не би могло да, на такав начин, сви они буду једно, јер сви потичу од једнога преко јединства њихове суштине и управо тако се чува тајна икономије која распоређује Јединицу у Тројицу, уређујући тако Тројицу Оца, Сина и Светога Духа. Али Тројицу, не по положају, већ по степену;

um et spiritum, tres autem non statu sed gradu, nec substantia sed forma, nec potestate sed specie, unius autem substantiae et unius status et unius potestatis, quia unus deus ex quo et gradus isti et formae et species in nomine patris et filii et spiritus sancti deputantur. quomodo numerum sine divisione patiuntur procedentes tractatus demonstrabunt.

Cap. 3. Simples enim quique, ne dixerim imprudentes et idiotae, quae maior semper credentium pars est, quoniam et ipsa regula fidei a pluribus diis saeculi ad unicum et verum deum transfert, non intellegentes unicum quidem sed cum sua oeconomia esse credendum, expavescunt ad oeconomiam. numerum et dispositionem trinitatis divisionem praesumunt unitatis, quando unitas ex semetipsa derivans trinitatem non destruat ab illa sed administretur. itaque duos et tres iam iactitant a nobis praedicari, se vero unius dei cultores praesumunt, quasi non et unitas irrationaliter collecta haeresim faciat et trinitas rationaliter expensa veritatem constituat. Monarchiam, inquiunt, tenemus et ita sonum ipsum vocaliter exprimunt etiam Latini, et tam opifice ut putes illos tam bene intellegere monarchiam quam enuntiant; sed monarchiam sonare student Latini,

не по суштини него по облику; не по сили него по виду. Заправо, они имају једну суштину, један положај и једну моћ, јер је само Један Бог од кога су ти степени, облици и видови који су препознатљиви у име Оца, Сина и Светога Духа. Наша расправа ће даље показати на који начин јеретици допуштају број без подела [разликовања].

Гл. 3 Простаци, наине баш они, да не кажемо маниташи и лудаци, увек чине већи део верника, пошто и само правило вере од множине овосветских богова ка једноме и истинитом Богу води, и не разумевајући како треба да верују у једнога Бога и у Његову икономију, плаше се заправо Његовог домостроја. Број и размештај у Тројици они сматрају раздељењем Њеног јединства, а заправо јединство, изводећи из себе Тројицу, не уништава се од стране исте него је сачувано. Тако нам они пребацују да ми проповедамо два или чак три бога, а притом себе сматрају поштоваоцима једнога Бога, као да неразумно задржано јединство не приводи јереси, а разумно „раширена“ Тројица не одговара Истини. Веле тако: „Придржавамо се монархије“, а ту саму реч рођени Латини тако гласно и течно изговарају да би се могло помислити како они схватају монархију тако добро као што о њој трубе. Али док су

οἰκονομίαν intellegere nolunt etiam Graeci. at ego, si quid utriusque linguae praecerpsi, monarchiam nihil aliud significare scio quam singulare et unicum imperium : non tamen praescribere monarchiam ideo quia unius sit eum cuius sit aut filium non habere aut ipsum se sibi filium fecisse aut monarchiam suam non per quos velit administrare. atquin nullam dico dominationem ita unius sui esse, ita singularem, ita monarchiam, ut non etiam per alias proximas personas administretur quas ipsa prospexerit officiales sibi : si vero et filius fuerit ei cuius monarchia sit, non statim dividi eam et monarchiam esse desinere si particeps eius adsumatur et filius, sed proinde illius esse principaliter a quo communicatur in filium, et dum illius est proinde monarchiam esse quae a duobus tam unitis continetur. igitur si et monarchia divina per tot legiones et exercitus angelorum administratur sicut scriptum est, Milies centies centena milia adsistebant ei et milies centena milia apparebant ei, nec ideo unius esse desiit, ut desinat monarchia esse quia per tanta milia virtutum procuratur, quale est ut

Латини навикли да говоре „монархија“, Грци, пак, не желе да проникну у смисао „икономије“. А ја, који се служим са оба језика, знам да монархија не означава ништа друго него једну и јединствену власт, али таква монархија, пошто је једна и од Једног, не спречава онога коме припада да има Сина или да самом себи начини Сина⁵ или да примењује своју једноначалну власт према онима којима то изволи. И још да речем: да нема таквог господства, једног и јединственог, такве монархије (=једноначалија), која се не би према другим ближњим личностима читовала, а да их она није себи назначила. И ако би Син био у Ономе од кога је монархија, она се не би одмах поделила нити престала само због тога што је Син примљен у њено учешће. Али, управо стога, што она првобитно припада Ономе који је саопштава Сину, и бивајући Његова, из тог разлога је управо монархија [једноначалије], јер тако двојицу повезује у једно. Тако дакле, ако Божанска монархија чак и управља преко толико легиона и војски анђела, као што је написано: „Тисуће тисућа је служило Њему и десет тисућа по десет тисућа је стајало пред њим“ (Дан. 7, 10), она не престаје да припада Једноме и не престаје да буде

⁵ Писац користи глагол „чинити, правити, стварати“, који употребљен у вези са другим лицем Св. Тројице може да има јеретички призив и значење. Бог Отац не прави, већ рађа Бога Сина у вечности. Тек ће Атанасије Велики (296–373) разрадити велику теолошку тему рађања и стварања, Божијег деловања у вечности и времену.

deus divisionem et dispersionem pati videatur in filio et in spiritu sancto secundum et tertium sortitis locum, tam consortibus substantiae patris, quas non patitur in tot angelorum numero et quidem tam <alienorum> a substantia patris? membra et pignora et instrumenta et ipsam vim ac totum censum monarchiae eversionem deputas eius? non recte. malo te ad sensum rei quam ad sonum vocabuli exerceas. eversio enim monarchiae illa est tibi intellegenda cum alia dominatio suae condicionis et proprii status ac per hoc aemula superducitur, cum alius deus infertur adversus creatorem *cum Marcione*, cum plures secundum Valentinus et Prodicos : tunc in monarchiae eversionem cum in creatoris destructionem.

монархија, мада се пројављује преко толиког броја [ангелских] Сила. Зар мислиш да Бог страда од поделе и расула јер су Син и Свети Дух на другом и трећем одређеном месту, пошто им је додељено учествовање у суштини Очевој, а која се суштина не даје толиком броју анђела и толико других [личности]? Зар цениш да се могу уништити чланови [удови], мноштво залога љубави и сва оруђа његове силе и једноначалне власти? То не долази у обзир! Скрећем пажњу да се пре осврнеш на значење речи него ли на њено звучање. То „разорење“ монархије је теби разумљиво као друго господарење са својом условношћу и својственошћу положаја, а преко оног горепоменутог такмаца. Упамти: када се уводи други бог против Творца, као што то раде Маркион и многе друге присталице Валентинијана и Продика, тада је одбацивање монархије заправо негирање Творца.

Са латинској превео
Радован Пилиповић

Примљено: 13.8.2012.
Одобрено: 31.8.2012.